

Otwartość i dostępność w wymogach konkursu „Patriotyzm Jutra” - informacje ogólne

Coraz więcej grantodawców, zwłaszcza publicznych, decyduje się na wprowadzanie wymogów dotyczących otwartości i dostępności zasobów. Takie wymogi gwarantują efektywną i niewykluczającą dystrybucję, promocję i wykorzystanie treści.

W wypadku konkursów i zadań publicznych powstają treści o potencjale edukacyjnym, które mogą zasilać ruch Otwartych Zasobów Edukacyjnych (OZE). OZE to treści przeznaczone do nauczania i uczenia się, dostępne na warunkach prawnych gwarantujących możliwości używania ich, kopiowania, modyfikowania i rozpowszechniania, zawsze z poszanowaniem praw autorów. Jest to możliwe dzięki stosowaniu tzw. wolnych licencji (np. licencji Creative Commons, o których za chwilę) i pozwala twórcom prosto określić warunki prawne swojej pracy, a odbiorcy korzystać z pracy bez konieczności proszenia o zgodę czy opłatę. To niezwykle efektywny system, który sprawdza się nie tylko w edukacji, ale wszędzie tam, gdzie zależy nam na ułatwianiu dzielenia się wiedzą, rozpowszechniania idei i informacji.

Otwartość i dostępność są również ważne z perspektywy efektywności i transparentności wydatkowania środków zarówno publicznych, jak i prywatnych grantodawców. Np. od środków publicznych wymagamy, aby materiały za nie utworzone były dostępne bez barier i opłat, ponieważ już raz zostały opłacone (takie wymogi wprowadziły w niektórych programach Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Kultury i Dziedzictwa Narodowego). Grantodawcy prywatni (np. Fundacja Orange) poza opisanym wyżej wymogiem chcą również promować wśród organizacji dzielenie się i wykorzystywanie wzajemnie swoich najlepszych pomysłów i treści.

Wytwarzanie materiałów otwartych i dostępnych nie jest trudne, jeśli tylko ich produkcja lub zlecenie będzie dokonywane w sposób planowy i z dbałością o kilka podstawowych zasad. Po pierwsze warto dobrze zaplanować, jakie materiały będą powstawać w naszym projekcie i czy będą mogły być udostępniane na odpowiedniej licencji. Warto pamiętać, że materiałami, które można publikować i udostępniać na licencjach Creative Commons, są nie tylko treści typowo edukacyjne, ale również promocyjne (zdjęcia, grafiki zlecane w ramach projektu), dokumentacja (treści strony WWW, bloga projektu, publikacje raportowe) i wszelkie multimedia. Wbrew pozorom, w większości przypadków autorzy (zwłaszcza ci, którzy otrzymują wynagrodzenie) nie ograniczają możliwości wykorzystania swoich treści, musimy tylko zadbać o odpowiednie umowy, które pozwolą nam na późniejszą publikację treści na licencjach Creative Commons.

Podobnie w przypadku dbania o dostępność stron i multimedialnych, nie będziemy ponosić dodatkowych kosztów, jeśli odpowiednio wcześniej zadamy o przygotowanie treści zgodnie z zaleceniami WCAG. W wypadku zlecenia produkcji stron należy pamiętać o tym w negocjacjach z wykonawcami, a w codziennej pracy zapoznać się z kilkoma podstawowymi zasadami udostępniania treści.

Standardy dostępności

Dostępność (ang. accessibility) określa, czy i na jakim poziomie dane informacje (strony WWW, multimedia, dokumenty elektroniczne) mogą być odczytane i zrozumiałe dla różnych odbiorców. Dostępność jest ważna nie tylko ze względu na osoby niepełnosprawne korzystające z sieci internetowej i informacji w niej publikowanych, ale również dla wszystkich użytkowników, którzy korzystają w sieci w bardzo zróżnicowany sposób i za pomocą wielu różnych urządzeń. Dbanie o dostępność treści to przeciwdziałanie wykluczeniu z możliwości korzystania z informacji, które publikujemy.

Web Content Accessibility (WCAG) 2.0 to najpopularniejsza specyfikacja techniczna dostępności treści w sieci. Dokument został opracowany przez World Wide Web Consortium - międzynarodową organizację standaryzacyjną, która wyznacza standardy technologiczne w Internecie. Wytyczne WCAG to w rzeczywistości proste zalecenia m.in.:

- opatrywanie tekstem alternatywnym wszystkich obrazów udostępnianych w sieci (tekst alternatywny to opis, który zastępuje zdjęcie, gdy to nie może być wyświetlone np. dla osoby niewidomej, korzystającej z przeglądarki czytającej treść stron);
- udostępnianie tekstów z podziałem na paragrafy i z użyciem standardowych nagłówków (h1, h2 etc.), umożliwiając łatwiejszą nawigację osobom niewidomym i słabowidzącym;
- nieużywanie trudnodostępnych technologii takich jak Flash dla prezentacji multi mediów na stronach WWW.

WCAG 2.0 został opublikowany w grudniu 2008 r. i zawiera zestaw wskazówek (guidelines) zgrupowanych w czterech priorytetach (principles). Dokument i standardy są w założeniach niezależne od konkretnych technologii, chociaż znajdują się w nim odniesienia do standardów takich jak HTML i CSS. Dzięki temu oderwaniu WCAG jest uniwersalnym narzędziem do zastosowania w dowolnej technologii. Więcej: <http://www.w3.org/TR/WCAG20/> <http://dostepnestrony.pl/>

Standardy prawne

Licencje Creative Commons - bezpłatne i popularne narzędzia prawne służące dzieleniu się treściami w sieci i jasnemu określaniu zasad prawno-autorskich, na których udostępnia się utwory. Licencje CC działają w myśl zasady „ pewne prawa zastrzeżone” (zamiast “wszystkie prawa zastrzeżone”) - autor lub posiadacz praw określają warunki, na jakich można korzystać z ich utworów. Licencje Creative Commons oferują różnorodny zestaw warunków prawnych - swobód i ograniczeń. Dzięki temu autor lub instytucja może samodzielnie określić zasady, na których chce dzielić się swoją twórczością z innymi. W ciągu dziesięciu lat działalności Creative Commons zbudowała silną pozycję na świecie poprzez intensywną promocję twórczości oraz tworzenie warunków legalnego dostępu do dóbr kultury. Wszystkie licencje Creative Commons posiadają cechy wspólne (poszanowanie praw autorskich osobistych) oraz dodatkowe warunki wybrane przez licencjodawcę (czy twórcę). Twórca lub posiadacz praw autorskich korzystając z licencji zawsze zachowuje prawa autorskie, jednocześnie umożliwia innym kopiowanie i rozpowszechnianie, dodatkowo może określić, czy ich wykorzystywanie może odbywać się wyłącznie w warunkach niekomercyjnych lub ograniczyć możliwości tworzenia utworów zależnych.

Creative Commons zostało zaadaptowane jako podstawowe rozwiązanie prawne m.in. przez projekt Wikipedia oraz wiele instytucji rządowych na całym świecie (m.in. informacja publiczna duńskiego rządu, programy edukacyjne UNESCO, wybrane konkursy grantowe Min. Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Min. Spraw Zagranicznych). Licencje CC są również podstawowym narzędziem stosowanym do publikacji Otwartych Zasobów Edukacyjnych [http://pl.wikipedia.org/wiki/Otwarte_zasoby_educacyjne]

Efekty i materiały projektowe w programie „Patriotyzm Jutra”

Co to jest utwór?

Utwór to każdy przejaw działalności twórczej (tzw. oryginalności) o indywidualnym charakterze. Nieważna jest wartość, przeznaczenie dzieła, ani sposób jego wyrażenia. Może być nim: projekt wystawy, scenariusz warsztatów, broszura promocyjna, publikacja naukowa, zdjęcia z przedstawienia.

Co może być utworem w projekcie?

Pamiętaj, że jeśli efektem Twojego projektu nie jest np. publikacja książkowa lub scenariusz wystawy, ale zorganizowanie wycieczki możesz zadbać o to, aby przygotować z niej relację. Każda opisowa relacja, reportaż zdjęciowy z takiej wycieczki mogą być przedmiotem praw autorskich i mogą być udostępnione na wybranej przez Was licencji Creative Commons. W ten sam sposób można potraktować stronę internetową projektu, blog z relacjami z wydarzeń czy materiały ulotne takie jak plakaty, ulotki (a dokładniej ich projekty graficzne).

Gdzie i jak mogę udostępnić materiały dokumentacji projektowej tak, aby spełniać wymogi otwartości?

1. Jak opisać udostępnione materiały, jeśli masz własną stronę internetową?

Jeśli decydujemy się na opublikowanie na licencji CC całej zawartości naszej strony, warto tą informację umieścić w stopce strony. W takiej sytuacji najlepiej skorzystać z narzędzia creativecommons.org/choose¹, które generuje nie tylko poprawny opis, ale również fragment kodu HTML. Ułatwi to jej odnalezienie osobom świadomie szukającym otwartych treści, a wyszukiwarkom internetowym odnalezienie naszej strony, kiedy ktoś zapyta np. Google o treści, z których może legalnie skorzystać (co jest możliwe dzięki opcji wyszukiwania zaawansowanego).

Przykładowa treść takiej stopki może brzmieć:

O ile nie jest to stwierdzone inaczej, wszystkie materiały na stronie są dostępne na licencji [Creative Commons Uznanie Autorstwa 3.0 Polska](http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/). Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Creative Commons Polska.

Taki zapis sugeruje, że jeśli jakaś treść będzie dostępna na innej licencji niż ta podana, będzie to wyraźnie stwierdzone (oznaczone) oraz że możemy swobodnie korzystać z treści tej strony na warunkach licencji, oznaczając wykorzystywane treści pochodzące od Creative Commons Polska (czyli w tym wypadku nazwy instytucji zamiast konkretnych autorów).

W wypadku pojedynczych utworów takie zapisy będą często jeszcze prostsze np. będą posiadać tylko informację o autorze i rodzaj licencji. Poprawne oznakowanie licencji na dowolnym utworze możemy uprościć do takiego schematu:

[Lista autorów], licencja: [CC-BY 3.0 Polska] (link do: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/deed.pl>)

Warto pamiętać, że w wypadku publikacji drukowanych musimy podać pełen link do treści licencji, tak aby każdy odbiorca mógł się z nią zapoznać.

2. Jak udostępnić materiały, korzystając z gotowych narzędzi, bez konieczności umieszczania ich na własnej stronie internetowej?

Poza poprawnym oznakowaniem dokumentów i multimediami w samych plikach możemy też skorzystać z serwisów hostujących różnego rodzaju media, które umożliwiają oznakowanie materiałów licencjami CC. W większości z nich znajdziecie również masę ciekawych materiałów na licencjach CC do swobodnego wykorzystania.

Materiały graficzne Więcej informacji i instrukcje na stronie: http://creativecommons.pl/instrukcja-foto/	www.flickr.com www.openclipart.org www.commons.wikimedia.org
Materiały wideo Więcej informacji i instrukcje na stronie: http://creativecommons.pl/instrukcja-wideo/	www.vimeo.com www.youtube.com www.blip.tv www.archive.com
Materiały audio	www.soundcloud.com

Więcej informacji i instrukcje na stronie: http://creativecommons.pl/instrukcja-audio/ —	www.jamendo.com www.openmusicarchive.com www.archive.com
Dokumenty i prezentacje więcej informacji i instrukcji na stronie: http://creativecommons.pl/instrukcja-dokument/	www.scribd.com www.slideshare.com

Pytania i odpowiedzi:

1. Jak upubliczniać zasoby, które są objęte prawami autorskimi?

Skorzystanie z utworu chronionego prawem autorskim wymaga zgody uprawnionego, chyba że odbywa się w ramach dozwolonego użytku. W sytuacjach wykraczających poza dozwolony użytek musimy znaleźć osobę uprawnioną do zarządzania prawami do utworu (którą może być autor lub podmiot posiadający prawa majątkowe do utworu). Uprawniony może udzielić nam zgody na korzystanie z utworu (licencji), za którą może zażądać wynagrodzenia. W większości przypadków, aby skorzystać z utworu, wystarczy zawrzeć z uprawnioną osobą niewyłączną umowę licencyjną. Nie musi być ona zawarta na piśmie, więc uzgodnienie postanowień poprzez e-mail będzie prawnie skuteczne. Można również nabyć autorskie prawa majątkowe od osoby uprawnionej albo zawrzeć umowę licencji wyłącznej. Nabycie praw powoduje, że użytkownik staje się uprawnionym, co zwiększa jego pewność co do możliwości korzystania z utworu w przyszłości. Oba rodzaje umów wymagają wersji pisemnej.

2. Czy możemy użyć inne licencje dla materiałów powstałych w projekcie?

Deklaracja udostępniania materiałów projektowych o charakterze utworów na etapie składania wniosków daje możliwość przyznania dodatkowych punktów wnioskodawcy (0-7). W przypadku złożenia takiej deklaracji, jej niespełnienie oznacza niewywiązanie się z umowy na realizację zadania publicznego. W przypadku konieczności użycia innej licencji niż rekomendowana (Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska), należy określić to na etapie składania wniosków. Zależnie od poziomu otwartości licencji innej niż CC BY, na których zostaną udostępnione efekty projektu, przyznawane będą dodatkowe punkty - nie będzie to jednak maksymalna liczba punktów.

3. W naszej wystawie/publikacji/grze miejskiej wykorzystujemy zdjęcia udostępnione nam przez mieszkańców miejscowości, którzy zgodzili się wyłącznie na wykorzystanie ich w naszej wystawie/publikacji/grze miejskiej. Czy takie rozwiązanie jest dopuszczalne?

Tak, należy jednak pamiętać, że deklaracja udostępniania materiałów projektowych o charakterze utworów na etapie składania wniosków daje możliwość przyznania dodatkowych punktów wnioskodawcy (0-7). W przypadku złożenia takiej deklaracji, jej niespełnienie oznacza niewywiązanie się z umowy na realizację zadania publicznego. W przypadku konieczności użycia innej licencji niż rekomendowana (Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska) należy określić to na etapie składania wniosków. W wypadku publikowania materiałów przekazywanych przez osoby trzecie (wolontariuszy, uczestników projektu etc.) można wykorzystać proste zgody na udzielenie odpowiedniej licencji (np. <http://koed.org.pl/wzory-umow/>) których można udzielić również mailowo, jako nagranie na wideo lub dyktafon etc. Udzielenie licencji nie wymaga formy pisemnej umowy w przeciwieństwie do przekazywania praw autorskich.

4. Autorzy obawiają się, że udzielenie licencji pozwoli na wykorzystywanie materiałów w sposób naruszający ich dobra osobiste (np. umieszczenie ich w kontekście promującym ideologię faszystowską lub stalinowską). Czy licencje Creative Commons ułatwiają takie wykorzystanie lub pozwalają się przed nim zabezpieczyć?

To ryzyko jest obecne przy każdej publikacji. Jest ono niezależne od rodzaju ochrony czy licencji. Jak świetnie widać we wszelkich internetowych karykaturach czy zabawnych obrazkach, ich autorzy nie pytają autorów o zgodę na wykorzystanie oryginalnego zdjęcia. W przypadku stosowania licencji CC, to autor kontroluje sytuację i zezwala użytkownikom na duży zakres swobód pod warunkiem przestrzegania pewnych zasad. Decydując się na licencje CC, okazujecie użytkownikom zaufanie, co paradoksalnie bardzo często skutkuje poszanowaniem prawa i generuje mniej nieuprawnionych zastosowań. Naruszenie dóbr osobistych (dobre imię, informacje prywatne etc.) jest również chronione niezależnie od udzielenia licencji lub innych warunków prawno-autorskich. W takim wypadku przysługuje nam ochrona cywilna. W wypadku zaś gdy nie podoba nam się użycie naszego materiału na licencji CC (lecz nie zostały naruszone dobra osobiste) w utworze zależnym lub pracy zbiorowej mamy również prawo zażądać usunięcia danych o naszym autorstwie.

5. Dlaczego rekomendowana licencja Creative Commons Uznanie autorstwa pozwala na swobodne, również komercyjne wykorzystywanie materiałów projektowych?

Wybór licencji dla materiałów projektowych jest podyktowany najefektywniejszym wydawaniem środków publicznych, czyli takim udostępnianiem treści, które zagwarantuje wszystkim odbiorcom równe prawa wykorzystania treści sfinansowanych za publiczne pieniądze. Oznacza to również zgodę na komercyjne wykorzystywanie takich treści (np. w ramach działalności biletowanej, możliwości włączania takich treści do wydawnictw komercyjnych etc.). Dzięki temu tak powstałe materiały mają największy potencjał ponownego wykorzystywania i rozpowszechnienia oraz będą kompatybilne ze standardem stosowanym w innych konkursach publicznych (jak edukacja kulturalna i medialna MKiDN, program Cyfrowa Szkoła) gdzie również powstają materiały edukacyjne i promocyjne.

W przypadku konieczności użycia innej licencji niż rekomendowana (Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska) należy określić to na etapie składania wniosków. Zaleca się używanie licencji innych niż rekomendowane jedynie w przypadku publikowania materiałów, które nie zostały sfinansowane ze środków publicznych (w tym wypadku dotacji MHP) lub w uzasadnionych sytuacjach jak np. znacząco wyższa cena zakupu praw do udostępnienia na danej licencji. W takich przypadkach należy określić to na etapie składania wniosków.

6. Czy mogę wydać utwór w sieci na licencji CC, a poza nią na innej licencji?

Tak. Licencje CC należą do licencji niewyłącznych, co oznacza, że na tym samym polu eksploatacji można udzielić licencji również innym osobom. Np. książka może być udostępniona nieodpłatnie na licencji CC w sieci i równocześnie dostępna w sprzedaży komercyjnej w księgarniach.

7. Czy można prosić uczestników o udzielenie licencji przed rozpoczęciem warsztatu, nawet jeśli efekty warsztatu nie są do końca określone?

Tak, dopuszczalna jest umowa licencyjna dla utworów mających powstać w przyszłości, czyli w tym wypadku utworów, które powstaną jako efekt warsztatów.

8. Czy można udzielić licencji Creative Commons na czas określony?

Choć według polskiego prawa można udzielać licencji na czas określony, to licencji Creative Commons udziela się na czas nieokreślony z racji na ich warunki i konieczność zagwarantowania nieograczonej możliwości ponownego wykorzystania. **Dlatego nie zalecamy udzielania licencji na czas określony.** Warto pamiętać, że nawet w wypadku wycofania licencji przez licencjodawcę, kopie które zostały opublikowane zgodnie z licencją będą mogły nadal funkcjonować w sieci.

9. Czy scenariusz zajęć edukacyjnych jest utworem?

Tak, utwór to każdy przejaw działalności twórczej (tzw. oryginalności) o indywidualnym charakterze. Nieważna jest wartość, przeznaczenie dzieła, ani sposób jego wyrażenia.

10. Czy autorzy utworów zrealizowanych w ramach projektu mogą liczyć na wyższe wynagrodzenia w związku z tym, że utracą prawa majątkowe na zawsze?

Kwestia wynagrodzenia za sprzedaż praw autorskich lub udzielenia licencji zależy wyłącznie od ustaleń między nabywcą lub licencjobiorcą a sprzedającym lub udzielającymi licencji. Autorzy mogą oddać prawa lub udzielić licencji za darmo, za opłatą, a mogą również negocjować cenę i zakres przekazywanych praw.

11. Czy można do licencji CC dodawać dodatkowe warunki chociażby z zakresu oznakowania utworu (przykład: wymóg oznaczenia logo instytucji, od której pochodzą materiały na CC) i w jaki sposób je zawrzeć w informacji licencyjnej?

W ramach warunku Uznanie autorstwa (BY) możemy wymagać nie tylko podawania imienia, nazwiska (pseudonimu) twórcy, ale też nazwy innych wskazanych podmiotów, a ponadto linku (url) do informacji o prawnop-autorskiej ochronie lub o licencji utworu. W ten sposób można doprowadzić do sytuacji, w której nazwa instytucji powinna być podawana przy każdym rozpowszechnieniu utworu.

12. Czy można stosować licencje Creative Commons do oprogramowania?

Licencje Creative Commons nie są przeznaczone do licencjonowania oprogramowania. Zalecamy stosowanie jednej z wolnych licencji napisanych specjalnie w tym celu. Jeśli zastanawiasz się nad licencjonowaniem oprogramowania bądź jego dokumentacji, polecamy licencje udostępniane przez [Free Software Foundation](#) lub [Open Source Initiative](#).

Więcej informacji:

Creative Commons Polska
www.creativecommons.pl

Oficjalny poradnik w postaci pytań i odpowiedzi dotyczący praw autorskich w ramach projektów realizowanych z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL), Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
http://efs.men.gov.pl/attachments/article/1407/faq_prawa_autorskie.pdf

Rekomendacja dotycząca reguł otwartości publikacji dla organizacji pozarządowych, Ogólnopolska Federacja Organizacji Pozarządowych
<http://ofop.eu/node/298>

Nowe Media + Animacja Kultury, Otwarte zasoby w organizacjach pozarządowych - jak tworzyć i korzystać? s. 25, Narodowe Centrum Kultury
http://www.platformakultury.pl/files/2013-10-07/nowe_media_animacja_kultury_copy1.pdf

Przewodnik po otwartości, Centrum Cyfrowe
<http://centrumcyfrowe.pl/czytelnia/przewodnik-po-otwartosci-dla-organizacji-pozarządowych/>